

AFRİKA'DA BARIŞ ANLAŞMALARI: 2015 CEZAYİR ANLAŞMASI ÖRNEĞİ

“

Kapsamlı Barış Anlaşması (2005), Afrika'daki çatışmalar arasında en uzun ve ölümcül çatışmalardan biri olan İkinci Sudan İç Savaşı'nı sona erdirmiştir. Anlaşmayla birlikte Güney Sudan'da özerk bir hükümet kurulmuş ve buradaki yapı 2011'de Güney Sudan adıyla bağımsızlığını kazanmıştır.

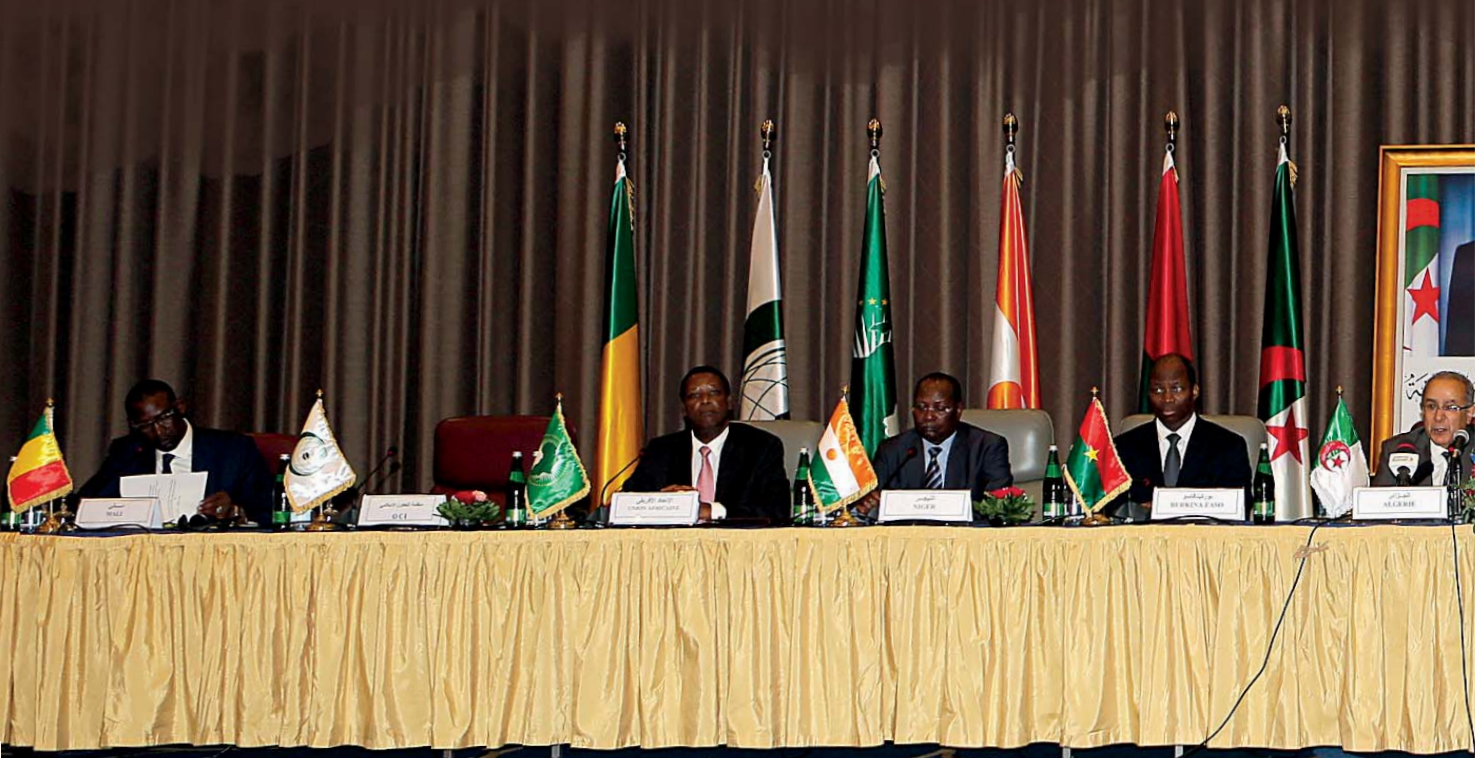
”

FUAT EMİR ŞEFKATLİ

Araştırmacı ORSAM

Soğuk Savaş sonrası güvenliğinin tanımı ve öznesindeki derinleşme ve genişleme, bireylerin ön planda tutulduğu ve devletlerin güvenlik politikalarında bireylerin merkeze alındığı bir döneme öncülük etmiştir. Bu dönüşüm, özellikle sömürge sonrası sınır tartışmalarının Soğuk Savaş döneminin devlet merkezli tehdit algılamaları gereği

ikinci plana atıldığı Afrika gibi üçüncü dünya ülkelerinde kendini net bir biçimde hissettirmiştir. 1990 sonrası dönem incelendiğinde, sınır sorunları, düşük ekonomik kalkınma verileri ve zayıf bürokratik yapıların yanı sıra Afrika'da devlet dışı silahlı aktörlerin (DDSA) sayılarındaki artış ve küresel ölçekte faaliyet gösteren terör örgütlerinin kıtaya yönelik angajmanlarını artırması, Afrika kıtasını iç savaş ve çatışmaların merkezi hâline getirmiştir. Bu dönem içinde Ruanda, Sierra Leone, Sudan ve

Mali gibi kıtanın farklı noktalarında meydana gelen çatışmalar, yarattığı insani krizler sebebiyle uluslararası toplumun da gündemine gelmiştir. Öyle ki Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde hayata geçirilen barışı destekleme müdahaleleri, birinci nesil (barışı koruma, barışı destekleme) ve ikinci nesil (barış inşa) operasyonlar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Ruanda İç Savaşı (1993) ve Srebrenitsa Katliamı'nda (1995) alınan dersler, zaman içinde insani müdahale doktrininin koruma sorumluluğu konseptine dönüşmesine önyak olmuştur.

AFRİKA'DA BARİŞ ANLAŞMALARI

Afrika'da çatışma sonrası, çatışan tarafların karşılıklı rıza ve mutabakat hâlinde oluşturdukları metinler barış anlaşmalarıdır. Barış anlaşmaları, Johan Galtung'un tabiriyle negatif barıştan pozitif ba-

rışa geçişteki en temel etkidir. Dolayısıyla fiziksel şiddet ve çatışmanın olmadığı ancak tarafların fikrîsel, siyasi ve sosyal ayrışma içinde olduğu negatif barış durumundan toplumsal, ekonomik ve siyasi uzlaşımın sağlandığı pozitif barışa geçişte belli ilke ve kuralların yazılı olduğu bir çerçeve metin, tartışmalı konuların görüşülmesi adına ve daha önemlisi ateşkesin sağlanması adına kritik işleve sahiptir. Bundan hareketle barış anlaşmaları, uzun süreli çatışmaları sonlandırmak ve geçici istikrarı sağlamak adına önemli rol oynamaktadır. Dahası bu anlaşmalar genellikle savaştan taraflar, hükümetler ve bazı durumlarda uluslararası paydaşlar arasında karmaşık müzakereleri ve uzlaşmaları da içerir. Bu anlaşmaların en önemli tarafı ise siyasi güç mücadeleleri, etnik gerilimler ve kaynak dağılımındaki anlaşmazlıklar gibi çatışmaların kök nedenlerini ele alma-

ları ve barış için çerçeveler oluşturmalarıdır.

Bunlardan bazılarına değinmek gerekirse Arusha Barış Anlaşması, Ruanda İç Savaşı'nı sona erdirmeyi amaçlamıştır. Anlaşma, güç paylaşımı, silahlı grupların orduya entegrasyonu ve mültecilerin geri dönüşü gibi hükümleri içermektedir. Ancak negatif barış ortamında devam eden müzakereler, anlaşmanın uygulamada yaşadığı zorlukları sonucu 1994 soykırımına zemin hazırlamıştır. Benzer olarak Lome Barış Anlaşması (1999), Sierra Leone iç savaşını sona erdirmek için imzalanmıştır. İlgili anlaşma, isyancı gruplara af tanımış ve onları siyasi güç paylaşımına dâhil etmiştir. Anlaşma, yapısal sorunları ve düşmanlıkları sona erdirmede başarılı olmuş ancak ağır insan hakları ihlallerinden sorumlu kişilere af verilmesi sebebiyle eleştirilerin hedefi olmuştur. Anlaşma kapsamında "savaş

ağası” olarak anılan isimler yeni kurulan geçiş hükûmetinde önemli görevler almış ve bu durum toplumsal memnuniyetsizliği artırarak anlaşmanın meşruiyetini tartışmalı hâle getirmiştir. Bu bakımdan Sierra Leone ve Lome Barış Anlaşması örneği, negatif/pozitif barış geçiş sürecini tam anlamıyla gerçekleştirilemeyen örnekler arasındadır. Son olarak 2005 yılında Sudan’da imzalanan Kapsamlı Barış Anlaşması (2005), Afrika’daki çatışmalar arasında en uzun ve ölümcül çatışmalardan biri olan İkinci Sudan İç Savaşı’nı sona erdirmiştir. Anlaşmayla birlikte Güney Sudan’da özerk bir hükûmet kurulmuş ve buradaki yapı 2011’de Güney Sudan adıyla bağımsızlığını kazanmıştır.

“

Anlaşma temel itibarıyla devlet kurumlarının yerleştirilmesi, ulusal kurumlarda merkeze uzak bölgelerin daha fazla temsil hakkı kazanması, silahlı grupların ulusal orduya entegrasyonu ve kuzey Mali’deki ekonomik büyümeyi desteklemek için bir Kuzey Bölgesi Kalkınma Bölgesi’nin oluşturulmasını öngörüyordu.

”

MALİ İÇ SAVAŞI VE 2015 CEZAYİR ANLAŞMASI

Libya’da 2011 yılında gerçekleşen devrim hareketleri kısa süre içinde Muammer Kaddafi’ye bağlı rejim güçleri ve farklı bölgelerden milis gruplar arasında şiddetli çatışmalara dönüşmüştü. Kuzey Atlantik

Antlaşması Örgütünün (NATO) koruma sorumluluğu konsepti kapsamında ilk müdahil olduğu ülke olan Libya’da NATO’nun hava saldırılarının ardından Kaddafi güçleri zayıflamış ve yenilgiye uğramıştır. Ancak Kaddafi saflarında savaştan Tevarık silahlı gruplar, Kaddafi’nin devrilmesinin ardından silahlarıyla birlikte Mali’ye geçiş yaparak isyan hareketlerini güçlendirmiştir. 2012’nin başlarında Tevarık isyancılar, Azavad olarak adlandırdıkları bölgede bağımsızlık talebiyle isyan başlatmışlar ve bu isyan hızla Mali’nin kuzey bölgelerinin büyük bir bölümünü kontrol altına almıştır.

Takip eden süreçte Fransa’nın Serval (2013) ve Barkhane Operasyonları (2014) Mali Ordusunun sahada isyancı gruplara karşı önemli kazanımlar elde etmesine neden olmuş ve ortaya çıkan tablo 2015’te Cezayir’de Mali hükûmeti ve isyancı gruplar arasında barış müzakerelerine zemin hazırlamıştır.

Anlaşma temel itibarıyla devlet kurumlarının yerleştirilmesi, ulusal kurumlarda merkeze uzak bölgelerin daha fazla temsil hakkı kazanması, silahlı grupların ulusal orduya entegrasyonu ve kuzey Mali’deki ekonomik büyümeyi des-

teklemek için bir Kuzey Bölgesi Kalkınma Bölgesi'nin oluşturulmasını öngörüyordu. Ayrıca anlaşma Carter Center tarafından takip edilmiş ve uygulama safhalarında uluslararası denetim mekanizması yürütülmüştür. Nitekim 2020 yılına gelindiğinde, 5 yıl içinde anlaşma maddelerinin yalnızca %23'ü uygulamaya alınmıştır. Diğer taraftan temel konu maddeleri üzerinde durulmamış, özellikle savunma ve güvenlik konularında silahlı grupların ulusal orduya entegrasyonu ve bölge yönetiminin güçlendirilmesi gibi önemli politik ve kurumsal reformlar gerçekleştirilmemiştir. Bunun yanında eko-

nomik kalkınma fonu etkin bir şekilde kullanılmamıştır. Bununla birlikte anlaşma sırasında Cezayir, ABD ve Fransa'nın baskılarının tarafları tam anlamıyla ikna olmadıkları bazı maddeleri geçici olarak kabul etmeye ittiği söylenebilir.

Dolayısıyla anlaşmaya taraf aktörlerin iradeleri tam anlamıyla anlaşma metnine yansıtılmamıştır. Bu durum anlaşmanın uygulanmasında çeşitli zorluklara, güvenlik ve savunma taahhütlerinin reddedilmesine yol açmış, toplumsal anlamda güçlü bir zemine oturmamıştır. Öte yandan arabulucular, süreç içinde kapsayıcı olma rollerinden ziyade politik manevralara yönelmişlerdir. Örneğin Malili yetkililer, son olarak isyancı liderlerle görüşerek Mali'nin iç işlerine müdahale ettiği gerekçesiyle Cezayir'i suçlayarak ülkedeki büyükelçisini geri çağırdıklarını açıkladılar. Bu kararlar birlikte Kuzey Mali'deki silahlı isyanı sona erdirmeye çabaları nedeniyle iki komşu arasındaki diplomatik gerilimin derinleştiği ifade edilebilir.

“
Müzakereler sırasında arabuluculuk ve çatışma sonrası yeniden yapılanmada yardım açısından uluslararası destek, bu anlaşmaların başarısı için genellikle hayati öneme sahiptir. Mali örneğinde görüldüğü üzere dış destek ya da arabulucu ülkeyle anlaşmanın tarafları arasındaki ilişkiler, sürecin devamlılığını belirlemektedir.
”

Daha önce Mali'deki Azavad Hareketi'ne mensup eski savaşçılar,

11 Eylül 2023 tarihinde Mali devletine karşı savaş ilan etmiş, Gao ve Timbuktu bölgelerinin arasında stratejik bir konumda bulunan Burem kasabası, Azavad silahlı gruplarının saldırılarının ilk adresi olmuştu. Saldırı, 2015 yılında Mali devleti ve Azavad isyancı grubu arasında imzalanan barış anlaşmasının ardından gerçekleşen ilk saldırı niteliğini taşımaktadır.

Gelinen noktada Mali ve Cezayir Barış Anlaşması örneği, Afrika'daki başarısız denemelerden birisi olarak gösterilebilir. Bu bağlamda Mali özelindeki bu denemeden birkaç sonuç çıkarmak mümkündür. İlk olarak barış anlaşmalarının Afrika'daki çatışmaları çözmedeki etkinliği değişmektedir. Bazıları şiddeti sona erdirmekte ve uzlaşmayla yeniden yapılanma sürecini başlatmakta başarılı olmuştur. Diğerleri ise yetersiz uygulama, devam eden destek eksikliği veya daha derin toplumsal ve siyasi sorunları ele alamama nedeniyle daha az etkili olmuştur. İkincisi, anlaşma sonrası barışı sürdürmedeki zorluklar, siyasi kapsayıcılığı sağlama, geçmişteki savaş suçlarıyla ve insan hakları ihalleriyle başa çıkma, eski savaşçıları entegre etme ve sürdürülebilir kalkınma programlarının kurulmasını içermektedir. Sonuç olarak müzakereler sırasında arabuluculuk ve çatışma sonrası yeniden yapılanmada yardım açısından uluslararası destek, bu barış anlaşmalarının başarısı için genellikle hayati öneme sahiptir. Mali örneğinde görüldüğü üzere dış destek ya da arabulucu ülkeyle anlaşmanın tarafları arasındaki ilişkiler, sürecin devamlılığını belirlemektedir. ■